

Elçibey Döneminde Azerbaycan-Türkiye ilişkileri: Kaçan Fırsatlar ve Hayal Kırıklıkları

Serdar Yılmaz¹

Giriş

Geride bıraktığımız 20. yüzyıl insanlık tarihi için birçok gelişmeleri içinde barındıran, yaşanan iki dünya savaşı ile uluslararası sistemin alt üst edildiği ve önemli imparatorlukların yıkıldığı uzun bir yüzyıl olmuştur. 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve bu süreç sonunda SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) Aralık 1991'de kendini feshetmesi, dünya politikasında önemli değişimlere ve güçler arasında yeniden konumlandırmalara neden olmuştur. Bu çöküş bir yandan dünya sisteminin iki kutuplu yapısına son verirken diğer yandan bağımsız yeni devletlerin uluslararası arenaya dâhil olmalarını sağlamıştır. Aralarında 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın da bulunduğu, SSCB'den ayrılarak bağımsızlıklarını kazanan 15 yeni devlet sosyalist devlet yapısını terk ederek liberalleşmeye öncelik vermişlerdir. Bu durum Soğuk Savaş düşmanlıklarını geride bırakarak bir küresel işbirliği fırsatı doğursa da, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerin iç yapılanmalarında sürekli istikrarsızlık durumu ortaya çıkmış ve söz konusu bölgede geniş çaplı iç savaşlar ve devletlerarası çatışma riskleri artmıştır. Böylelikle, SSCB'nin çöküşüyle ortaya çıkan yeni devletler Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası sistemde kritik öneme sahip hale gelmişlerdir. Bu çerçevede, SSCB'nin çöküşüyle birlikte Kafkasya'da üç yeni devlet Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Azerbaycan'ın doğuyu batıya, kuzeyi güneye bağlayan Türk dünyasının kalbi sayılabilecek jeopolitik konumu, gerek bölgesel gerekse bölge dışı aktörlerin mücadelesini kaçınılmaz kılmıştır. Bilhassa sahip olunan zengin yer altı kaynakları ve Çarlık döneminden beri işletilen enerji kaynakları, dünyanın dikkatini bu bölgeye çekmiş ve bölgede uluslararası bir rekabete zemin hazırlamıştır.

¹ İstanbul Arel Üniversitesi, İngilizce Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi, E-Mail: serdaryilmaz@arel.edu.tr, Tel: 0212 867 25 00-1177, Bu çalışma 2014 yılında Leges Sosyal Bilimler Dergisi'nde yayınlanan "Ebülfez Elçibey ve Dönemin Azerbaycan Devleti" başlıklı makalenin gözden geçirilerek detaylı bir şekilde güncellenmiş halidir. Serdar Yılmaz, "Ebülfez Elçibey ve Dönemin Azerbaycan Devleti", *Leges Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:1, Sayı: 1, Ocak-Nisan 2014, ss. 322-348.

Amaç ve Kapsam

Bu çalışma, Azerbaycan için bağımsızlık denilince akla ilk gelen Ebulfez Elçibey'in Cumhurbaşkanlığı dönemindeki Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini inceleyecektir. Bir ülkenin durumunu ve komşularıyla olan münasebetlerini öğrenmenin en uygun yollarından birisi, o ülkeye öncülük eden liderlerin faaliyetlerini ele alıp incelemekten geçer. Bu amaçla, Azerbaycan'ın bağımsızlık için giriştiği milli mücadele döneminde Türkiye ile olan ilişkilerin daha iyi anlaşılması için öncelikle Elçibey'in hayatı genel hatlarıyla ele alınacaktır. Daha sonra ise Türkiye ile olan ilişkileri açıklamak için Azerbaycan'ın iç politikasında yaşanan önemli gelişmelere değinilerek Elçibey döneminde Türkiye devletinin Azerbaycan'ın dış politikasındaki yeri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın temel amacı, Karabağ sorununun, enerjinin dağıtımı konusunun, Ermenistan'ın yaptığı işgallerin ve Elçibey'e yapılan darbenin Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde yarattığı hayal kırıklıklarına ve bu sırada kaçan fırsatlara vurgu yapmaktır. Çalışma, Elçibey'in iktidarda olduğu dönemi ele aldığından tanımlayıcı niteliktedir. Türkiye'de Elçibey hakkında yazılan ve ideolojik karakter taşıyan pek çok kitap ve makaleden farklı bir Elçibey portresi ortaya çıksa da, bu noktada çalışmanın objektifliğinin koruması açısından sadece Ebulfez Elçibey'in kendi görüşleri ve iktidarı döneminde uyguladığı politikaları ele alan kitaplardan, gazetelere verilen demeçlerden ve konu ile ilgili internet kaynaklarından istifade edilmiştir.

Elçibey'in Hayatı

Gerçek adı Ebulfez Kadir Güloğlu Aliyev'dir. Nahçıvan'ın Keleki köyünde 24 Haziran 1938 tarihinde doğmuştur. 1957-1962 yılları arasında Azerbaycan Devlet Üniversitesi Arapça bölümünden mezun olmuş ve daha sonra Mısır'a gidip tercümanlık yapmıştır. Elçibey, 1970'li yıllarda, eski SSCB topraklarına dâhil olan Azerbaycan'ın bağımsızlığı için mücadele etmeye başlamış, 1976'da Sovyetler Birliği'ne karşı propaganda yaptığı gerekçesiyle tutuklanarak 1978'de şartlı olarak serbest bırakılmıştır. Ebulfez Elçibey, mahkûmiyetinden sonra göreve başladığı El Yazmaları Enstitüsü'nde de halkını azadlık (özgürlük) uğruna örgütleme çalışmalarını aralıksız devam ettirmiştir. 1988 yılında başlayan Ermeni saldırı ve provokasyonlarına karşı ilk direniş hareketini Kasım 1988'de meydan mitingleri düzenleyerek yapmıştır.

Kendisini bağımsızlık yolunda ben Atatürk'ün askeriyim diye tabir edip Azerbaycan'ın bağımsızlığı yolunda Atatürk'ten, Ghandi'den ve Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin kurucusu Mehmet Emin Resulzade'den etkilenmiştir. Siyasi birtakım faaliyetlerinden dolayı 1975'te KGB tarafından hapse atılmış, hapisten çıktıktan sonra ise Milli İlimler Akademisinde çalışmaya başlamıştır. Elçibey, 1988-1989 yıllarında Azerbaycan halkına bağımsızlık mücadelesi yolunda öncülük ederek halkından büyük destek görmüştür. 1989 yılında bağımsızlık sloganıyla "Turan yolu birleşik Azerbaycan'dan geçer" diyerek Azerbaycan Halk Cephesi'ni kurmuş ve başkanı seçilmiştir. Elçibey önderliğindeki Azerbaycan Halk Cephesi (AHC), Azerbaycan Türklerinin bağımsızlık taleplerini açıkça dile getirmiştir. Üç renkli ay-yıldızlı bayrak parlamento binasına asılmış ve aralıksız sürdürülen çalışmalar sonucu Azerbaycan Cumhuriyeti 18 Ekim 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Elçibey, 1991 yılında SSCB'nin dağılması ile 18 Ekim 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan'ın 7 Haziran 1992 de 2. Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir. Yaşamı boyunca bağımsız bir Azerbaycan için mücadele eden Elçibey 22 Ağustos 2000 tarihinde tedavi için geldiği Ankara'da vefat etmiştir. Hayatı boyunca, Türk dünyasının birleşmesi ve kardeşliği için çırpınan Elçibey, bu yönde "Bütün Azerbaycan Yolunda" isimli bir kitap çıkarmıştır. 62 yaşında ölen Ebulfez Elçibey, iki çocuk babasıydı.

Bağımsızlık Döneminde İç Siyaset

Sovyetler Birliği sonrasında oluşan süreç içinde Azerbaycan'da yapılan ilk demokratik seçimleri kazanarak iktidara gelen Elçibey'in karşısında duran çok önemli iç meseleler vardı.² Zira Elçibey AHC'nin ikinci olağanüstü kongresinde yaptığı konuşmasında siyasi anarşiden ve çeşitli silahlı güçler arasındaki çatışmadan, ülkedeki merkezi yönetimin yokluğundan, ulusal bir ordunun kurulamamasından, ülke zenginliklerinin soyulmasından, vergi sisteminin bulunmamasından ve ülkenin bağımsızlığını ilan etmesine rağmen gerçekten bunun için mücadele edilmemesinden yakınmıştır.³ Ömrü boyunca halkının bağımsızlığı için mücadele veren Elçibey halkı bağımsızlık duygusu çevresinde birleştirmeyi istemiştir. Halka bu bilinci aşlamak için sık sık mitingler düzenleyerek Azerbaycan'ın demokratik ve tam bağımsızlığı için halkı hazırlamıştır. Nitekim kendisi bu

² Reha Yılmaz, "Azerbaycan Dış siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi", *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2, 2010, s.73.

³ Elçibey'in AHC II. Olağanüstü Kurultayındaki Konuşması, *Azadlıq*, 8 Aralık 1992.

işin zor ve ağır yürüdüğünü kabul ederek Atatürk'ün şu sözünü rehber edinmişti. “*Halk hürriyete hazır değilse, azatlığı elde etmeden önce onu azatlığa hazırlamalısın. Hazır olmadan ona azatlık versen de kaybeder.*”⁴

7 Haziran 1992 tarihinde Azerbaycan'da gerçekleşen devlet başkanlığı seçimini kazanan Elçibey ve lideri olduğu AHC, iktidarda olduğu dönemde öncelikle ülkenin bağımsızlığını müdafaa etme ve halkı yeni koşullara hazırlama yönünde politikalar üretmeye çalışmıştır. Elçibey bu doğrultuda toplumda köklü değişimleri arzulayan ve demokratik siyasal sisteme geçiş için gerekli olan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel reformları hayata geçirmek ve uygulamak için gayret göstermiştir.⁵ İç politikada Azeri halkının güvenliğini ve ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamayı hedefleyen Elçibey, vatandaşların kişisel ve siyasal haklarını uluslararası normlara uygun olarak şekillendirecek bir anayasanın yapılmasını ön koşul olarak görmüştür. Karabağ sorununun çözümünü ülkenin ekonomik ve siyasal bağımsızlığını kazanmasında olmazsa olmaz bir şart olarak gören Elçibey, çözümün BM içinde ve AGİK ilkeleri göz önüne alınarak çözüleceğini savunmuştur.⁶ Bu çerçevede aşağıda da ifade edileceği gibi devlet kurumlarında yeni bir yapılanmaya gidilmiş, sosyalist devlet ekonomisinden serbest piyasa ekonomisine geçmek için gerekli yasalar çıkarılmış ve hukuk sisteminde önemli sayılabilecek reform çalışmaları yapılmıştır. Bu sırada vuku bulan iç ve dış problemlerden Karabağ sorunu ve bu sorunu ülkenin toprak bütünlüğünden taviz vermeden çözüme ve yeni kazanılmış bağımsızlığın korunması belirleyici konular olarak belirlemiştir.

İç Siyasette Atılan Adımlar

AHC iktidarı döneminde Elçibey'in kazandığı en önemli başarılarından birisi Azerbaycan'da bulunan 80 binlik Rus ordusunun ülkeden çıkarılması olmuştur. Elçibey'in özel teklifi üzerine, Rus askerlerinin Azerbaycan'ı boşaltmaları için Rusya ile devletlerarası bir anlaşma imzalanmıştır. 26 Mayıs 1993 tarihinde 73 yıl aradan sonra Rus askerleri Azerbaycan topraklarını kansız savaşız 43 gün içinde terk etmiştir. (SSCB'den ayrılıp bağımsız devlet olan ülkeler arasında Rus askerlerini topraklarından çıkararak ilk devlet

⁴ Adalet Tahirzade, *Elçibey'le 13 saat*, Turan Kültür Vakfı, İstanbul, 2001, s. 31.

⁵ “Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Adayı Elçibey'in Seçim Programı” II. İç Politika Bölümü, *Azadlıq*, Haz 1992. s. 5.

⁶ Nazim Cafersoy, “Azerbaycan'da Bağımsızlığın Diğer Adı: Ebülfez Elçibey”, *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt 1, Sayı 5, Eylül 2000, s. 12.

Azerbaycan olmuştur).⁷ Bunu takiben ulusal ordunun kurulmasına yönelik olan zorunluluk askerlik çağına gelmiş gençlerin düzenli olarak orduya alınması ve nizami ordu birliklerinin kurulmasıyla gönüllü olarak savaşan birlikler meydana gelmiştir. Birliklerin daha sonra Savunma Bakanlığına bağlanarak düzenli orduya katılmaları sağlanmıştır.⁸ Elçibey ayrıca tam bağımsızlık için üç değerın önemine her zaman vurgu yapmıştır: Devletin dili, para basımı ve uluslararası alanda tanınırlık.

Elçibey iktidara geldiğinde devlet kasasında tek ruble nakit kalmamıştı ve bu durum tedavüle Rus parasının geçerli oluşuyla yani, para yönünden Rusya'ya bağımlılıkla da yakından ilgiliydi. Bu bağımlılığa son verecek cesur adımlar atmak gerekiyordu. Elçibey, milli paranın tedavüle sokulmasıyla ilgili kararnameyi imzalayarak, Fransa'da "MANAT" bastırması ve bunu Rus rublesiyle aynı anda tedavüle bırakmıştır. Bu olay devletin nakit para sıkıntısını ortadan kaldırmış ve maaşların ödenmesine imkân sağlamıştır. Manatın kur değeri Rus rublesine göre on kat daha pahalıydı. Yani bir manat on Rus rublesine bedel tutuluyordu. Elçibey'in görev süresinin sonuna kadar bu oran 1/10'dan ancak 1/9'a gerilemişti ki, aradaki bu fark, Manatın bir yıl içinde değerini koruduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle Sovyetler Birliğinden kopmuş cumhuriyetler içerisinde, parasının değerini sabit tutabilmiş tek ülke Elçibey döneminde Azerbaycan olmuştur.⁹

1930'lu yıllarda, Azerbaycan Türklerine zorla kabul ettirilmiş Kiril alfabesinin kullanılmasına da son veren Elçibey, iktidara geldiğinde ilk icraatlarından birisi olarak, Latin alfabesine geçişi gerçekleştirmiştir. Bir genelge yayınlayarak, bütün devlet kuruluşlarındaki yazışmaların Türkçe ve Latin alfabesi ile yapılması talimatını vermiştir. 1992'de Azerbaycan Anayasası'nda Devlet Dilini "Türk Dili" olarak onaylanarak medya aracılığıyla devlet dilinin önemi ve kullanılması yönünde yayınlar yapılmıştır.¹⁰ Elçibey, ülke içindeki kimlik oluşumunu kendi milliyetçi politikaları doğrultusunda şekillendirmek istiyordu. Nitekim Yanar'ın da belirttiği gibi, Elçibey, "Azerbaycan milleti" ve "Azerbaycan dili" gibi Sovyetler döneminde dayatılan kavramları reddetmiş ve Azerbaycan'ın Türk dünyasının bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Yaşanan bu geçiş süreci içinde Sovyetler döneminden beri halka benimsetilmeye çalışılan Sovyet değerleri yerine milliyetçilik gibi değerler ön plana

⁷ Ömer Faruk Önal, "Azerbaycan 1988-1995: Sancı, Kargaşa ve İktidar", *Journal of Qafqaz Üniversitesi*, 2001, s.4.

⁸ Adalet Tahirzade, *Elçi Bey*, Bakü, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, 1999, s. 102.

⁹ Bu konuda detaylı bir internet kaynağı ve bilgi için bakınız: <http://turktarih.net/tarih/170/ebulfez-elcibey> (20.12.2013).

¹⁰ Tahirzade, *Elçi Bey*, s. 184.

çıkartılmıştır.¹¹ Elçibey iktidarda kaldığı süre içinde AHC'nin kültür ve eğitim politikasını eski komünist rejimin etkilerini ortadan kaldıracak bağımsız Azerbaycan Devleti için gerekli olan kültürel temeli hazırlamak üzere kurgulamıştır. Cafersoy'a göre AHC'nin bir yıllık iktidarı döneminde kültür politikasının temel yönü vatanseverlik, milliyetçilik ve demokratik uygulamaların gerçekleştirilmesine yönelik çalışmalar olmuştur.¹²

Elçibey'in birleştirici ve kucaklayıcı bir liderlik anlayışı vardı. Ülkedeki etnik azınlıkların kültürel varlıklarını koruma ve geliştirme çabası içerisindeydi. Öyle ki Elçibey döneminde otuz kadar kültür merkezi açılmış, azınlık gazeteleri devlet yardımıyla yayımlanmış ve hatta azınlıklara devlet televizyonu ve radyosunu kullanma olanağı tanınmıştır.¹³ Bu adımlar konusunda ne kadar ciddi olduğu ve ülkede yaşayan etnik azınlıkların kültürel varlıklarını korumalarını öngören Devlet Başkanı Kararnamesi 16 Eylül 1992 tarihinde imzalanmıştır. Bunun dışında ülke içinde kitle iletişim ve basın sektörünün faaliyet alanları kolaylaştırılmıştır. Eğitim alanında rüşvetin egemen olduğu üniversite giriş sistemi değiştirilerek Türkiye'ye gönderilen 1125 öğrencinin seçimi yeni sisteme göre yapılmış ve ardından Azerbaycan'daki yerli üniversitelere de test sınavı ile giriş için hazırlıklara başlanmıştır. İlkokul öğrencilerine Latin Alfabesi öğretilmeye başlanarak öğrencilerin yararlanması için ücretsiz ders kitaplarını basacak basımevi hizmete açılmıştır.¹⁴ Elçibey bir yandan ülke içindeki reformlarını gerçekleştirirken bir yandan da Ermeni saldırılarına karşı koymuş ve halkın milliyetçilik duygusu en üst noktaya taşımak için mücadele vermiştir.

Karabağ Sorunu ve Milliyetçilik

20. yüzyılın sonlarına doğru SSCB'nin dağılması, dünya sisteminin değişmesi ve Doğu Bloku'nun yıkılması ile tüm dünya üzerinde etnik temelli savaşlar yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Güney Kafkasya bölgesi de etnik çatışmaların yaşandığı ve sıcak savaşa dönüştüğü önemli bölgelerden birisidir. Bölgedeki etnik gruplar arasındaki çatışmaların temelinde bir tarafın bağımsızlık mücadelesi yatarken diğer tarafın toprak bütünlüğünü sağlama mücadelesi yatmaktadır. Örneğin Gürcistan kendi toprakları içerisinde

¹¹ Şule Yanar, "Azerbaycan'da Ebulfez Elçibey Döneminde Türk Kimlik Oluşumu", *Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri*, (Der) Bekir Günay, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.621.

¹²Nazim Cafersoy, "Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası (Haziran 1992 – Haziran 1993): Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü", Ankara, *ASAM*, 2001, s. 59.

¹³ Fazıl Gazanferoğlu, *Ebulfez Elçibey Tarihten Geleceğe*, Ankara, Prestij Matbaacılık, 1995, s. 192.

¹⁴ Tahirzade, Elçi Bey, s. 108.

Abhazlar ve Osetler şeklinde iki etnik grupla savaşıırken, Azeriler ve Ermeniler ise Karabağ konusunda çatışmaktadırlar. Elçibey'in iktidarı sırasında karşılaştığı en önemli sorun ülkenin toprak bütünlüğünü korumak ve bu doğrultuda Karabağ sorununa bir son vermek olmuştur. Çünkü Elçibey, Karabağ sorununun çözümünü iktisadi gelişmenin ve siyasi bağımsızlığın sağlanmasında olmazsa olmaz bir koşul olarak görüyordu.¹⁵ Azerbaycan ve Ermenistan arasında oldukça uzun ve tarihi bir geçmişe dayanan Karabağ sorunu halen daha çözüme kavuşturulmayı bekleyen bir problemdir. Bu sorun SSCB'nin dağılma sürecine girdiği 1980'lerin ikinci yarısında, Ermenistan'ın Rusya'dan aldığı destekle Dağlık Karabağ üzerinde hak iddia etmesi ve bölgede yaşayan Ermenilerin gösterileriyle başlamıştır.

Dağlık Karabağ 1991 yılında Azerbaycan ve Ermenistan'ın bağımsızlığını elde etmesinin ardından yeni bir boyut kazanmış ve bölgede görevli Rusların da içerisinde yer aldığı ve Ermenilere açıktan destek verdiği sıcak bir çatışmaya dönüşmüştür. Bugüne kadar çözülemeyen bu problem, Ermenilerin Dağlık Karabağ'da çoğunluk teşkil ettiği, bu nedenle kendi kaderini belirleme hakkına sahip olduğu savına dayanmaktadır. Azerbaycan tarafı ise, Dağlık Karabağ bölgesinin hem hukuki hem de tarihî olarak kendisine ait olduğunu savunmakta, bölgedeki etnografik yapının Rus ve Sovyet politikalarıyla suni olarak değiştirildiğini, bu nedenle Ermenilerin toprak talebine temel teşkil edemeyeceğini iddia etmektedir.¹⁶ Lakin Azerbaycan, Rus birliklerinin doğrudan katılarak genişlettikleri bu işgallere engel olamamıştır.¹⁷ Örneği Elçibey'in iktidarından önce yaşanan ve gerçek bir savaş niteliği kazanan Karabağ sorunundaki en önemli yenilgilerden biri de Hocalı katliamıdır. 25-26 Şubat 1992 de Ermeni güçlerinin ve 366. Rus alayının Karabağ'da, esasen Azerbaycan yerleşim yeri olan Hocalı da yaptıkları katliamda 600 den fazla sivil öldürülmüş, birçok Azeri yaralanmış ve Ermenilerce rehin alınmışlardır.¹⁸ Elçibey yönetimi böyle konularda uluslararası arenadan destek almakta hiçbir sorun görmemiş, iktidara gelir gelmez Karabağ sorununu AGİK'in gündemine taşımıştır. Roma da yapılan toplantıda bu sorunun çözümü için iki temel madde üzerinde durulmuştur. Birincisi, Azerbaycan'ın toprak

¹⁵ Azatlıq, 3 Haziran 1992.

¹⁶ Reha Yılmaz, a.g.m. s. 71.

¹⁷ Gasımov, Musa, *Uluslararası İlişkiler Sisteminde Azerbaycan (1991-1995)*, Bakı, Gençlik Yayınevi, 1996, s. 102.

¹⁸ Arif Yunusov, "Karabağ Savaşı", yazı dizisi I, Azerbaycan, 23 Ocak 1993.

bütünlüğünün tartışılmazlığı, ikincisi ise Azerbaycan'ın diğer etnik gruplara olduğu gibi Ermenilere de kültürel haklar tanıdığı ve ayrımcılık yapmadığı maddesidir.¹⁹

Yılmaz ve İsmayilov'a göre her iki madde de uluslararası alanda kabul edilen temel ilkelere uygun olduğundan AGİK üyesi ülkeler arasında olumlu karşılanmıştır. Nitekim yapılan mücadeleler sonucunda Azerbaycan'a karşı oluşan ılımlı yaklaşım kendisini Helsinki toplantısında göstermiş ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne ilişkin karar önerisi Ermenistan'ın karşı çıkmasına rağmen üye ülkelerce kabul edilmiştir. Elçibey hükümetinin yoğun çalışmalarıyla uluslararası arenada elde edilen olumlu sonuçlara rağmen Karabağ savaşı Azerbaycan için hiç de iyi gitmemiştir. Zira Ermeniler sağlanan ateşkesleri ihlal ederek her geçen gün Azerbaycan topraklarını işgal etmiş, savaş Karabağ'ın etrafındaki bölgelere de sıçramaya başlamıştı.²⁰ AGİK'in kararlarına rağmen Ermeniler Kelbecer bölgesini 2 Nisan itibarıyla işgal etmiş, böylelikle bölgedeki Azeri nüfusu mülteci konumuna düşmüştür.²¹

Uluslararası kamuoyu karşısında yalnız kalan ancak Karabağ ve etrafında yeni toprakları işgal eden Ermeniler yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir. Örneğin ayrılıkçı Ermeniler yeni bir devlet kurdukları iddiasıyla AGİK toplantılarına bu statüyle katılmak istediklerini bildirmiş ve nitekim bu isteklerinde başarıya ulaşmıştır. Ancak bu durum görüşmeleri tıkamış ve nihayetinde hem AGİK toplantılarının bir sonraki ayağı ertelenmiş hem de bu durum Elçibey hükümetinin uluslararası alanda sıkıntıya düşmesine sebep olmuştur. İçerde reformist politikalar izleyen lakin savaşta toprak kaybını engelleyemeyen Elçibey hükümeti, uluslararası alanda da Ermenilerin uyguladığı siyaseti durdurmayı başaramamış, ülkenin toprak bütünlüğünü uluslararası hukuk çerçevesinde güvence altına alamamıştır.²²

Yaşan tüm bu gelişmeler ülkedeki milliyetçilik duygularını en üs noktaya çıkarmıştır. Bilhassa, etnik merkezli Dağlık Karabağ çatışması kapsamında yürütülen Ermeni ayrılıkçı uygulamalarına karşı Elçibey öncülüğündeki AHC içerisinde milliyetçi akımın güçlenerek ön plana çıkması önemli bir sürecin başlangıcına işaret etmiştir. Bu doğrultuda, Ermeni kimliğine karşı Azerbaycan'da da milliyetçi söylemin şekillenmesi bir anlamda zorunlu hale

¹⁹ Reha Yılmaz, Elnur İsmayilov, "Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu", *BİLGESAM*, Rapor No: 37, İstanbul, 2001, Rapor No: 37, s. 6.

²⁰ Yılmaz – İsmayilov, a.g.r., s. 6-7.

²¹ Araz Aslanlı, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", *Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel*, Cilt 7, Sayı 1, 2001, s. 57.

²² Yılmaz ve İsmailov, a.g.r. s. 6.

gelmiştir. Nitekim Elçibey ve diğer milliyetçilerin Türkçü söylemleri bu açıdan önemli bir boşluğu dolduruyordu. Burada dikkat kesilmesi gereken bir konu daha vardır ki o da, milliyetçi söylemin ötekileştirme sürecinin bir ucunda Ermeni unsuru, diğer ucunda ise tarihsel açıdan ülke bağımsızlığının önünde bir engel ve Dağlık Karabağ çatışmasında Ermenistan'ı destekleyen taraf olarak görülen (Sovyet) Rusya'nın bulunmasıdır. Bu arada Şerifov'a göre 26 Şubat 1992 de yapılan Hocalı Soykırımını Azerbaycan Milliyetçilerinin toplum içindeki konumunu iyice güçlendirmiştir.²³ Nitekim 6 Mart 1992`de başlatılan muhalif eylemler 8 Mart 1992`de Elçibey`den önceki Cumhurbaşkanı Mutallibov`un istifasıyla sonuçlanmıştır. Sönmez`in belirttiği gibi Mutallibov`un istifası kuşkusuz ki milliyetçi özgüven açısından önemli bir dönüm noktası idi.²⁴

Söz konusu süreçte milliyetçi kesimlerin güçlenmesine paralel olarak Azerbaycan kimliğinin üç temel sütunundan²⁵ olan Türkçülüğün, Sovyet döneminde çekilmiş olduğu kabuğundan çıkarak yeni içerikle toplumsal-siyasal yaşama girdiği, hatta bir anlamda kendi işlevsellik alanını genişleterek ve diğer sütunların (İslam ve modernleşme sentezi ve Azerbaycanlılık) ötesine geçerek Azerbaycan kimliği adına temsiliyet görevini üstlendiği görülmüştür. Zaten Elçibey`in kendisi de Karabağ hadiselerinin ve Ermenilerin sergiledikleri düşmanlığın Türk kimliğinin yeniden yükselen bir değer olarak belirmesinde büyük bir etkisi olduğunu dile getirmiştir. Bu durum dolayısıyla Elçibey`in hayali olan bütöv (birleşik) Azerbaycan, milli müstakillik ve devlet fikirlerinin halk tarafından da benimsenmesine ve halkın dilde, fikirde ve işte birlik düsturu etrafında toplanmasına vesile olmuştur.²⁶

²³ Hocalı Soykırımını hakkında detaylı bilgi ve belge için bkz: Azad Şerifov, *Hocalı Soykırımı: Senedler, Faktlarda ve Harici Metbuatda*, Ebilov, Zeynalov ve Oğulları Yayınları, 2006

²⁴ Banu İşlet Sönmez, "Azerbaycan`da Yirminci Yüzyılın Başında ve 1990`lı Yıllarda Siyasi Gelişmeler, Azerbaycan Milli Hareketi ve Musavat Partisi", *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, (Ağustos-Ekim) 2000, s. 249-284.

²⁵ Azerbaycan kimliğinin üç temel sütunu vardır ve bunlar aynı zamanda Azerbaycan bayrağına da can vermiştir. Bayrağın üst katında mavi vardır ve bu Türklüğü simgelemektedir. Orta katında kırmızı vardır bu uygarlığı simgelemektedir. Bayrağın en alt kısmında ise yeşil renk vardır ve bu ise İslamcılığı simgelemektedir. Amaç dinini ve kimliğini korurken aynı zamanda muasırlaşmaktır.

²⁶ Gülşen Seyhan Alışık, "Bütöv Azerbaycan" Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, *Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya*, (Der) Okan Yeşilot, Kitabevi, İstanbul, 2005, s. 181.

Azerbaycan – Türkiye İlişkileri

Soğuk Savaş sonrası Türkiye dış politikasında açılım imkânı sağlayan en önemli gelişme Orta Asya ve Kafkasya’da Türk devletlerinin bağımsızlıklarını elde etmesi olmuştur. 1990’lı yılların başında Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde yaşanan sorunlar, dünya ekonomisinde yaşanan durgunluk, Körfez Savaşı gibi dış faktörler, Türkiye’de yaşanan yüksek enflasyon ve ekonomik kriz, terör olaylarının şiddetinin artması ve NATO’nun stratejik önemini yitirdiği düşüncesinin hâkim olması Türkiye için bir değişim fırsatı yaratmıştır. Dolayısıyla tarihsel ve kültürel bağlar ile yakınlık duyulan bu devletlerle ilişkiler, Türk dış politikası için bir eksen genişlemesi ya da bir çıkış yolu olarak görülmüştür.

Dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal, bu yeni dünyaya yönelik nasıl bir irade de olduğunu şu cümle ile açıklamıştır: *“Bugün tarihin öyle bir noktasına gelmişizdir ki Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra, Balkanlar’dan ta Orta Asya’ya kadar Müslüman ve yahut Türk toplulukları ile meskûn geniş bir saha önümüzde açılmıştır... Bu imkân 400 seneden beri milletimizin eline geçen en büyük fırsattır. Bir nevi hacet kapıları açılmıştır milletimizin önüne... Gerçekten de herhangi bir millet veya memleketin birkaç asırda bir elde edebileceği türden devasa bir fırsat ve nimettir.”* Özal’ın bu açıklaması siyasi elitlerin zihin dünyalarında nasıl bir algı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.²⁷ Türkiye gündeminde konuşulması dahi istenmeyen ama o dönemlerde artık tartışmaya başlanan bir konu vardı. Soğuk Savaş’ın dış politika üzerindeki sınırlayıcı etkisinin azalması “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne Türk Dünyası” olarak nitelendirilen bir coğrafyada hareket serbestisi yaratması konusuydu.

Ebulfez Elçibey’in iktidara gelmesiyle beraber stratejik bir tercih yapılmış ve SSCB, ABD ve İran’ın aksine Türkiye’ye çok özel bir konum atfedilmiştir. Elçibey, Atatürk hayranlığını ve Türk Milliyetçisi olduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Bu doğrultuda Tahizade’nin de belirttiği gibi Türkiye ile ekonomik, politik ve kültürel ilişkilere hız vermiştir. Türkiye’yi Azerbaycan’ın stratejik ortağı olarak görmüştür.²⁸ Sahip olduğu ideoloji nedeniyle Türkiye ile olan ilişkilere özel bir önem veren Elçibey ilk resmi ziyaretini 24-27 Haziran 1992 tarihinde Türkiye’ye yaparak temellerini attığı ve Azerbaycan petrolünü Türkiye üzerinden taşıyacak olan Bakü-Ceyhan projesine tam destek vermiştir. 26 Haziranda TBMM’de bir konuşma yapan Elçibey, Azerbaycan’ın Mustafa Kemal Atatürk çizgisinde

²⁷ “Özal: Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 19, (Yaz 1992), s. 13.

²⁸ Tahizade, Elçi Bey, s. 67.

olduğunu belirterek Türkiye'yi model ülke olarak gördüklerini açıklamıştır.²⁹ Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tofiq Gasimov da, aynı yıl içinde Ankara'ya yaptığı ziyarette dış politikada merkez olarak Ankara'yı görmek istediklerini belirtip uzman eğitimi ve mali problemlerin çözümünde Türkiye'den yardım istemiştir.³⁰ Türk Dışişleri Bakanı ile karşılıklı yapılan antlaşmalar doğrultusunda politik ve iktisadi konuların dışında eğitim alanında da işbirliği yaşanmış ve ilk defa 19 Temmuz 1992 tarihinde Azerbaycan'da Türkiye'deki üniversitelere girmek için sınav yapılmış ve tam burslu birçok öğrenci hem üniversiteler hem de askeri okullar için Türkiye'ye gelmiştir.

Elçibey, 28 Ekim-5 Kasım 1992 tarihlerinde Türkiye'ye 9 günlük bir ziyaret gerçekleştirmiştir ki bu ilişkilerin gelişmesinde çok önemli bir yere sahiptir. 29 Ekim'deki Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına katılan Elçibey, 31 Ekim 1992'de Ankara'da gerçekleştirilen ilk Türk Devletleri Zirvesi'ne katılarak meydana getirilen ortak beyannameyi imzalamıştır. Böylelikle bütün Türk devletleri ortak bir hayalin paydaşları haline gelmiştir. Cumhurbaşkanı Özal yapmış olduğu konuşmada Türk devletleri arasındaki mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı, gümrük mevzuatlarının uyumlaştırılması demiryolu, karayolu, telekomünikasyon ve havayolu imkânlarının geliştirilmesi ve dünya ekonomisine uyum sağlayabilmek için işbirliği konularına değinerek kapsamlı bir birlikteliğin bütün devletlerin yararına olacağını söylemiştir.³¹

2 Kasım 1992'de ise Ankara'da Azerbaycan Büyükelçiliği açılmış ve iki ülke arasında ticaret, ulaşım, suçluların iadesi gibi İşbirliği ve Dayanışma Antlaşmaları imzalanmıştır. İlgili antlaşma 10 yıllık süre için imzalanmış ve önceden bildirmek koşulu ile 5 yıl daha uzatılması öngörülmüştür. İmzalanan anlaşmalarla, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin ekonomik alanda geliştirilmesi amacıyla Türk işadamlarına yatırım ve vergi indirim gibi kolaylıklar sağlanmıştır.³² Türk Eximbank 300 milyon dolarlık kredi yardımıyla bulunmuş ve Türkiye diğer Türk devletlerine yaptığı gibi Azerbaycan'da da dijital telefon santrali kurarak iletişimi doğrudan yapılar hale getirmiştir.³³

²⁹ Nazim Cafersoy, Elçibey Dönemi Azerbaycan s.124

³⁰ "Azerbaycan Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'ye İlk Ziyareti Sona Ermıştır", *Halk Gazetesi*, 15 Ağustos 1992.

³¹ Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, *Zirveler Tarihçesi*, http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52 (04.06.2015).

³² Araz Aslanlı, *Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası*, Platin Yayınları, Ankara, 2005, ss. 42-143.

³³ Baskın Oran, "Türkiye'nin Balkan ve Kafkas Politikası", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Ocak-Haziran 1995, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/468/5401.pdf>, s. 276. (04.07.2015).

Sarıbrahimoğlu'nun belirttiği gibi işadamlarına yönelik yatırımların dışında Azerbaycan, Türkiye'nin Batılı şirketlerce imzalanacak olan petrol anlaşmasında bilhassa olmasını istemiş ve Bakü'den Ankara'ya petrol konusunda Elçibey'in sesine kulak vermesi mesajı verilmiştir.³⁴ Çünkü Elçibey gibi Türkiye dostu bir liderin yönetiminde Azerbaycan'ın petrol dağıtımı konusunda Türkiye'ye önemli görevler düşebilirdi. Nitekim Mehmet Saray'a göre Türkiye'nin Azerbaycan'da petrol işine girmesi Elçibey'in 5 Aralık 1992 tarihinde İzmir'de konakladığı otelden dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ı arayıp "Türkiye'yi petrol işine sokacağım, iki adamını Bakü'ye gönder" demesi ile başlamıştır.³⁵ 1993'te ise SOCAR Başkanı Sabit Bağirov, bizzat Elçibey tarafından Türkiye'ye gönderilerek Azeri petrolünün Ceyhan'a aktarılması konusunda anlaşma imzalanmıştır.

Bu dönemde Azerbaycan-Türkiye ilişkileri genel olarak olumlu gelişen bir seyir izlemekle birlikte, birçok sorun ve anlaşmazlıklar da meydana çıkmıştır. Bu anlamda Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde önemli olan bir diğer konu ise yukarıda açıklanmaya çalışılan Dağlık Karabağ konusudur. Ermenistan'ın Karabağ'a yönelik şiddetli saldırıları 19 Şubat 1992 tarihinde TBMM'de görüşülerek "*eğer Batı, Ermenistan'ı destekler ve Ermenistan Uzlaşmaz bir tavır takınırsa bölgesel savaş çıkar*" mesajı verilmiştir.³⁶ Şubat ayının sonunda Hocalı'da Ermenilerin katliam yapmasıyla Türkiye, konuyu uluslararası arenaya taşıyarak AGİT Helsinki Zirvesinde Dağlık Karabağ'da barışın sağlanması için Minsk'te konferans yapılması ve 11 ülkeden oluşan Minsk Grubunun kurulmasını sağlamıştır. Mayıs ayında Ermenilerin Nahçıvan ve Şuşa'ya saldırması üzerine Türkiye, ABD ve BM'yi devreye sokarak ateşkes sağlamaya çalışmıştır. İşte bu sırada Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Meclisi Başkanı Haydar Aliyev, Ermenilerin' Laçın'a saldırmasıyla Türkiye'den asker göndermesini istemiştir. Ancak Türkiye, sıcak bir çatışmanın içine girmeyi reddederek problemin çözümü konusunda uluslararası örgütlerle birlikte çalışmayı tercih etmiştir. Türk Hükümeti konuya ilişkin olarak 1992-1993 yıllarında devamlı olarak, "*Azerbaycan'da dünya ile hareket edeceğiz*" ve yine "*Türkiye'nin tek taraflı müdahalesi söz konusu değildir*" şeklinde beyanlarda bulunmuştur.³⁷

³⁴ Lale Sarıbrahimoğlu, *Kurt Kapanında Kısır Siyaset*, İmge Yayınevi, Ankara, 1997. s. 24.

³⁵ Mehmet Saray, *Azerbaycan Türklerinin Tarihi*, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1993, s. 111.

³⁶ Mustafa Budak, "Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerinde Dağlık Karabağ Meselesi ve Türkiye'nin Politikası", *Kafkas Araştırmaları*, Cilt 2, İstanbul, 1996, s. 133.

³⁷ Şükrü Elekdağ, "Şaşkınlığın Daniskası", *Milliyet*, 27 Haziran 1993.

Hatta Türkiye, ABD'nin girişimleriyle Ermenistan ile olan ilişkilerini de stabil hale getirmek adına Eylül 1992'de bu ülkeye 100 ton buğday satmıştır. 1993 yılı için ise 300 milyon kilovat-saat elektrik satış anlaşması imzalamıştır. Ancak Türkiye'nin bu girişimleri hem Azerbaycan'ın Ermenistan'a uyguladığı ambargoyu etkisiz hale getirmiş hem de Azerbaycan halkı nezdinde hoşça karşılanmamıştır. Nitekim Azerbaycan Meclis Başkanı İsa Gamber, yaşanan bu gelişmeler üzerine Türkiye'nin Ermenistan'a buğday vermesini ülke kamuoyuna zorlukla anlattıklarını fakat elektrik vermesini anlatamadıklarını belirterek Türkiye ile ilgili şüpheleri ve yaşanan hayal kırıklığını ifade etmiştir.³⁸ Türkiye içinden de bu durum Bakü karşıtı eylemler olarak nitelendirilmiş ve Demirel hükümeti tepkiler karşısında bu anlaşmayı yürürlüğe koymamıştır.

Demirel hükümeti gerek Şubat 1993 Karabağ gerek 2 Nisan'da Kelbecer işgali sırasında dünya ile beraber hareket etme yaklaşımını benimsemiştir. Özellikle Kelbecer'de sivillerin tahliyesi için Elçibey'in istediği helikopterleri Rusya ile karşı karşıya gelme ihtimali göze alınmadığı için gönderilmemiştir. Bu dönemde Türkiye'de Cumhurbaşkanı Özal ile Başbakan Demirel arasındaki yaklaşım farklılıklarına dikkat çekilerek Özal'ın "*gücümüzü göstermezsek bu iş halledilemez*" sözüne vurgu yapılmıştır. Demirel ise Türkiye'nin herhangi bir askeri güç kullanmayacağını belirterek askeri müdahalenin ihtimal dahilinde olmadığı vurgulamıştır. Özal ve Demirel arasındaki bu yaklaşım farkına rağmen Özal, 14 Nisan 1993 tarihinde Bakü'yü ziyaret ederek "*Türk milletinin sabrının zorlanmaması gerektiğini*" ifade ederek Demirel ile olan yaklaşım farkını resmi olarak ortaya koymuştur.³⁹ Bu ziyaret neticesinde Azerbaycan gazetesi "*Türkiye Her Zaman Azerbaycan'ın Yanındadır*" başlığını atarak Özal ve Türkiye'ye olan güveni tazelemiştir.⁴⁰

Ancak Türkiye Elçibey dönemindeki en büyük hayal kırıklığını Elçibey'i iktidardan uzaklaştıran askeri darbe sırasında hiçbir girişimde bulunmayarak yaşatmıştır. 7 Haziran 1993'te Gence'de başlayan 15 Haziran'da Bakü'ye ulaşan darbe birlikleri karşısında Elçibey'in devrilmesine engel olamamıştır. Özal'ın bu darbeden önce vefat etmesi, darbenin Rusya tarafından açıkça desteklenmesi, darbe sırasında Türkiye'nin Azerbaycan politikası, Demirel'in Rusya ile karşı karşıya gelinmesi ihtimalinden kaçınması Türkiye'nin bu darbeye müdahale etmemesinin nedenlerindedir. Özal'ın ölümü ile Demirel'in Elçibey'den ziyade Haydar Aliyev'e verdiği desteği açık açık ilan etmesi, Aliyev'e 100 milyon dolarlık kredi

³⁸ "Türkiye Kamusu Huyunu Unutmuş Gözüküyor", *Azerbaycan Gazetesi*, 8 Aralık 1192.

³⁹ Sami Kohen, "Özal'ın Gezisi Amacına Ulaştı", *Milliyet*, 17 Nisan 1993.

⁴⁰ "Türkiye Her Zaman Azerbaycan'ın Yanındadır", *Azerbaycan Gazetesi*, 15 Nisan 1993.

vermesi ve Aliyev'i Türkiye ziyaretinde Cumhurbaşkanı gibi karşılaması Gazenferoğlu'na göre Aliyev'in siyasi hareketinin desteklendiğini ve finanse edildiğini göstermektedir. Bunun dışında, Türkiye'nin darbe sırasında yavaş hareket etmesinin Elçibey'in Türkçü söylemlerinin Türkiye'deki milliyetçi akımı güçlendirdiği ve bu durumun daha farklı bir çizgiye sahip o dönemki iktidarı korkuttuğu da o dönemlerde dile getirilmiştir. Söylem olarak daha ılımlı bir liderin Azerbaycan-Türkiye ilişkilerini geliştireceğine inanılması, Rusya ve İran ile ters düşülmek istenmemesi ve özellikle Rusya'yı dengeleyecek bir siyasetçi istenmesi gibi nedenler de ayrıca Aliyev'in Elçibey'e tercih edildiğinin diğer nedenleri olarak ifade edilebilmektedir.⁴¹

Sonuç

Bu çalışma, Ebulfez Elçibey'in hayatı ve cumhurbaşkanlığı sırasında gerçekleştirdiği faaliyetlerin yanı sıra Elçibey döneminde Azerbaycan – Türkiye ilişkilerini, ilişkilerde yaşanan hayal kırıklıklarını ve kaçan fırsatları ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Ebulfez Elçibey, Azerbaycan'da Rus emperyalizminin karşısına çıkan ve Azerbaycan'ın bağımsızlığı için büyük savaş veren cesur ve bilge bir liderdi. Moskova'nın mankurtlaştırma⁴² politikasına karşı koyduğu için hapis yatan, Azerbaycan Halk Cephesi (AHC) liderliğinden cumhurbaşkanlığına yükselen ve bir kişinin dahi burnunun kanamasına sebebiyet vermeden Rus ordusunu Azerbaycan topraklarından çıkarmış gözü pek bir önderdi. Elçibey küçük yaşlarda halkının içinde yaşadığı zor şartlara şahitlik etmiş, halkının köle, vatanının ise sömürge olduğunu idrak edip halkının kölelikten kurtulması için çocuk denecek yaşta önemli bir karar vermişti: Azerbaycan bağımsız olmalıydı. Elçibey, bu kararlılığını cesareti ile birleştirerek yıllar sonra bir hayali yani bağımsız Azerbaycan ülküsünü gerçekleştirmiştir.

İktidarı döneminde Türkiye ile ilişkilere özel önem vermiş ve Türkiye'nin Azerbaycan'ın sahip olduğu zengin enerji kaynaklarından istifade etmesi için çaba göstermiştir. Zaten Elçibey kendini Atatürk hayranı olarak tanımlamakta ve Türk dünyasının bir gün

⁴¹ Fazıl Gazenferoğlu, Ebulfez Elçibey Tarihten Geleceğe, Prestij Matbaacılık, Bakü, 1998, s. 207.

⁴² Yavuz Bülent BAKİLER'in kendi kitabında belirttiği üzere Mankurt; dil, din, tarih şuuru ve vatan duygusundan koparılan insan demektir. Mankurtlaşan insanlar bağımsızlığın ve egemenliğin ne olduğunu bilmezler, vatan mankurtlaşan insanlar için sıradan bir toprak parçasıdır. Bunlar için sadece önemli olan anı yaşamak ve karınlarını doyurmaktır. Ayrıntılı bilgi için bakınız Yavuz Bülent Bakiler, *Elçibey; Azerbaycan'ın Unutulmaz Lideri*, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009.

Türkiye'nin önderliğinde birleşeceğine inanmaktaydı. Türkiye ise dış politikasında Özal ile başlayan eksen genişlemesini başlarda iyi değerlendirse de Azerbaycan ile olan ilişkilerinde dünya ile aynı anda hareket etme yaklaşımını benimsemiştir. Hem bu yaklaşımın bir sonucu olarak hem de Rusya'yı karşısına almamak için Karabağ sorununun çözümü ve Elçibey'e yapılan darbe konusunda yavaş hareket etmiştir. Türkiye, Elçibey gibi Türkiye dostu bir yönetici işbaşındayken enerjinin boru hatları vasıtasıyla dağıtım fırsatından yeterince istifade edememiştir. Türkiye, Elçibey'e karşı anlaşılır ve net bir tutum takınmamıştır. Elçibey'in ikinci Denктаş olarak görülmesi Türk bürokrasisinde "Türkiye ikinci Denктаş'ı taşıyamaz" kanaatini oluşturmuştur. Sonuç olarak, ülkenin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü koruyup toplumsal, ekonomik ve siyasi değişimi gerçekleştirmek amacıyla yönünü Batı'ya ve bilhassa Türkiye'ye çeviren Elçibey iktidarının en büyük zaafı, Rusya, İran ve Türkiye ile olan ilişkileri dengeli yürütememesi ve Türkiye'ye aşırı derecede güvenmesidir.

Kaynakça

ALİŞİK S. Gülşen, "Bütöv Azerbaycan" Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme, (Der) Okan Yeşilot, Değişen Dünya Düzeninde Kafkasya, Kitabevi, İstanbul, 2005.

ASLANLI Araz, "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", Avrasya Dosyası, Azerbaycan Özel, Cilt 7, Sayı 1, 2001.

ASLANLI Araz, Haydar Aliyev Dönemi Azerbaycan Dış Politikası, Platin Yayınları, Ankara, 2005.

BAKİLER B. Yavuz, Elçibey; Azerbaycan'ın Unutulmaz Lideri, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2009.

BUDAK Mustafa, Azerbaycan-Ermenistan İlişkilerinde Dağlık Karabağ Meselesi ve Türkiye'nin Politikası", Kafkas Araştırmaları, Cilt 2, İstanbul, 1996.

CAFERSOY Nazim, "Azerbaycan'da Bağımsızlığın Diğer Adı: Ebülfez Elçibey", Stratejik Analiz Dergisi, Cilt 1, Sayı 5, Eylül 2000.

CAFERSOY Nazim, Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası(Haziran 1992 – Haziran 1993): Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü, Ankara, ASAM, 2001.

Elçibey'in AHC II. Olağanüstü Kurultayındaki Konuşması, Azadlıq, 8 aralık 1992.

ELEKDAĞ Şükrü, "Şaşkınlığın Daniskası", Milliyet, 27 Haziran 1993.

GASIMOV Musa, Uluslararası İlişkiler Sisteminde Azerbaycan (1991-1995), Bakı, Gençlik Yayınevi, 1996.

GAZANFEROĞLU Fazıl, Ebulfez Elçibey Tarihten Geleceğe, Ankara, Prestij Matbacılık, 1995.

KOHEN Sami, “Özal’ın Gezisi Amacına Ulaştı”, Milliyet, 17 Nisan 1993.

ORAN Baskın, Türkiye’nin Balkan ve Kafkas Politikası, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ocak-Haziran 1995, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/468/5401.pdf>,

ÖNAL F. Ömer, Azerbaycan 1988-1995: Sancı, Kargaşa ve İktidar, Journal of Qafqaz Üniversitesi, 2001.

SARAY Mehmet, Azerbaycan Türklerinin Tarihi, Nesil Matbaacılık, İstanbul, 1993.

SARIİBRAHİMOĞLU Lale, Kurt Kapanında Kısır Siyaset, İmge Yayınevi, Ankara, 1997.

SÖNMEZ İ. Banu, “Azerbaycan’da Yirminci Yüzyılın Başında ve 1990’lı Yıllarda Siyasi Gelişmeler, Azerbaycan Milli Hareketi ve Musavat Partisi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı 6, (Ağustos-Ekim) 2000.

TAHİRZADE Adalet, Elçi Bey, Cumhuriyet Gazetesi Yayını, Bakü, 1999.

TAHİRZADE Adalet, Elçibey’le 13 saat, Turan Kültür Vakfı, İstanbul, 2001.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi, *Zirveler Tarihçesi*, http://www.turkkon.org/tr-TR/zirveler_sureci_bilgi_notu/4/52 (04.06.2015).

YANAR Şule, “Azerbaycan’da Ebulfez Elçibey Döneminde Türk Kimlik Oluşumu”, (der)Bekir Günay, Avrupa’dan Asya’ya Sorunlu Türk bölgeleri, IQ Yayıncılık, İstanbul, 2005.

YILMAZ Reha, Azerbaycan Dış siyasetinde Bağımsızlık Sonrası Yıllar ve Karabağ Problemi, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2, 2010.

YILMAZ Reha, İSMAİLOV Elnur, Etnik Çatışma Teorileri Işığında Dağlık Karabağ Sorunu, Bilgesam, İstanbul, 2001, Rapor No: 37.

YUNUSOV Arif, “Karabağ Savaşı”, yazı dizisi I, Azerbaycan, 23 Ocak 1993.

“Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Başkanı Adayı Elçibey’in Seçim Programı” II. İç Politika Bölümü, Azadlıq, Haz 1992. s. 5.

“Azerbaycan Dışişleri Bakanı’nın Türkiye’ye İlk Ziyareti Sona Ermıştır”, Halk Gazetesi, 15 Ağustos 1992.

“Özal: Türkiye’nin Önünde Hacet Kapıları Açılmıştır”, Türkiye Günlüğü, Sayı 19, (Yaz 1992), s. 13.

“Türkiye Her Zaman Azerbaycan’ın Yanındadır”, Azerbaycan Gazetesi, 15 Nisan 1993

“Türkiye Kamusu Huyunu Unutmuş Gözüküyor”, Azerbaycan Gazetesi, 8 Aralık 1192.